

Ersättning för psykiska besvär till följd av nära anhörigs död

av Marie Svendenius

Marie Svendenius

Ändringarna i skadeståndslagen som gäller fr.o.m. 1.1. 2002 innebär flera ändringar i rätten till ersättning för skadade och efterlevande.

I förra numret av Nordisk Försäkringstidskrift redogjorde jag för ändringarna beträffande ersättning för särskilda olägenheter samt Trafikskadenämndens nya mentabeller.

Här beskriver jag kortfattat den nya lagstadgade rätten till ersättning för psykiska besvär till följd av nära anhörigs död. Den nya bestämmelsen, som finns i 5 kap. 2 § första stycket 3 skadeståndslagen, lyder: "Har personskada lett till döden, skall ersättning betalas för personskada som till följd av dödsfallet åsamkats någon som stod den avlidne särskilt nära."

Innebörden av lagändringarna

I propositionen *Ersättning för ideell skada* (2000/01:68) föreslog regeringen ett antal ändringar i skadeståndslagen. Dessa ändringar trädde i kraft den 1 januari 2002, dvs. de nya reglerna skall tillämpas på skadefall som har inträffat efter år 2001.

Lagändringarna, som finns i femte och sjätte kapitlet skadeståndslagen, innebär i huvudsak följande:

- Nära anhöriga till den som dödas genom en skadeståndsgrundande handling får en lagstadgad rätt till ersättning för de *psykiska besvär* som han åsamkas på grund av dödsfallet.
- En ny ersättningspost kallad "*särskilda olägenheter*" införs med ett snävare innehåll än den nuvarande ersättningsposten

olägenheter i övrigt. Sistnämnda post tas samtidigt bort och ersättningsposten lyte och men utvidgas till att även omfatta ersättning för den anspänning som idag ersätts under posten olägenheter i övrigt.

- Rätten till *omprövning* av skadestånd utvidgas till att avse även ersättning för kostnader och ideell skada.
- En tydligare regel om *kränkingsersättning* införs och i lagen anges vad som särskilt skall beaktas när ersättningen bestäms.
- Rätten till ersättning för ideell skada *ärvs* i något större utsträckning än idag. Vid den skadelidandes död går rätten till ersättning över på arvingarna, om krav på ersättning har framställts före dödsfallet.

Jur kand **Marie Svendenius** är föredragande jurist vid Trafikskadenämnden sedan 1995. Hon var expert i Kommittén om ideell skada 1989–1995.

I propositionen sägs att ändringarna i skadeståndslagen inte skall innebära någon försämring för de skadelidande i ersättningshänseende. Vidare framhålls att anledning saknas att i svensk rätt införa en rätt till skadestånd för kränkning eller sorg och saknad med anledning av att någon har dödat genom en skadeståndsgrundande handling.

Ersättning vid nära anhörigs död

I förra numret av Nordisk Försäkringstidskrift (4/2002) redogjorde jag för ändringarna vad avsåg ersättning för särskilda olägenheter och de nya mentabellerna.

Här följer en kortfattad beskrivning av den nya lagstadgade rätten till ersättning för *psykiska besvär till följd av nära anhörigs död*.

Den nya bestämmelsen, som finns i 5 kap. 2 § första stycket 3 skadeståndslagen, lyder:

”Har personskada lett till döden, skall ersättning betalas för personskada som till följd av dödsfallet åsamkats någon som stod den avlidne särskilt nära.”

Denna ersättning skall alltså betalas oavsett grunden för skadeståndsskyldigheten. Detta innebär en utvidgning i förhållande till tidigare praxis. Enligt den nya bestämmelsen skall skadestånd sålunda betalas även när dödan har skett genom oaktsamhet som inte är grov och när den skadeståndsskyldige bär strikt skadeståndsansvar. Bestämmelsen omfattar även personskador som har inträffat i trafiken. I trafiken dör mellan 500 och 600 personer per år, personer vars nära anhöriga nu har rätt till ersättning för sin personskada i form av ersättning för sveda och värk (psykiska besvär). Detta gäller dödsfall som har inträffat efter år 2001.

Domstolspraxis

Vad gäller ersättning för psykiska besvär till följd av nära anhörigs död i skadefall som har

inträffat före år 2002 gäller sammanfattningsvis följande enligt *domstolspraxis*. För att ersättning skall kunna lämnas krävs att den anhörige har avlidit till följd av ett uppsåtligt brott eller att dödsfallet har orsakats av grov vårdslöshet som har legat mycket nära ett uppsåtligt handlande.

Vidare gäller – efter ett avgörande i Högsta domstolen (NJA 2000 s. 521 det s k ”Bua-fallet”) – en viss bevislättning innebärande att den skadelidande normalt inte skall behöva styrka sina psykiska besvär. Utan utredning presumeras att sådana besvär finns. Ersättning för personskada i form av sveda och värk lämnas då med ett schablonbelopp på 25 000 kr motsvarande ett års akuttid.

Högsta domstolen slog också i detta fall fast att – om särskilda skäl finns – ersättning kan lämnas även till anhöriga som inte hade hushållsgemenskap med den avlidne. Som person som stod den avlidne ”särskilt nära” bedömdes i detta fall syskon som inte längre var hemmaboende. Av utredningen i målet framgick att syskonen, som arbetade i samma lilla företag, hade en daglig och god kontakt med varandra.

Trafikskadenämndens praxis

Trafikskadenämndens praxis – i fall som har inträffat före år 2002 – har varit att lämna ersättning för psykiska besvär som någon har fått när har varit vittne till att en nära anhörig har omkommit i en trafikolycka. Nämnden har tillämpat den bevislättning som redovisats ovan. Vad gäller ersättningsbeloppets storlek för psykiska besvär/psykisk chock har det oftast varit 25 000 kr men såväl högre som lägre belopp har förekommit. Nämnden har endast avgjort ett fåtal fall.

Inom Trafikskadenämnden har under flera år funnits en arbetsgrupp – arbetsgruppen för kostnader och olägenheter – som huvudsakligen har arbetat med att ta fram nya mentabeller och riktlinjer för hur den nya ersättningsposten ”särskilda olägenheter” bör tillämpas.

Vid nämndens rådsmöte i januari 2002 bestämdes att arbetsgruppen med förtur skulle utreda även frågor kring ersättning för psykiska besvär till följd av nära anhörigs död. I sin slutrapport från 2002-11-19 redovisade arbetsgruppen vad den kommit fram till i bl.a. denna fråga. Trafikskadenämndens råd antog vid möte 2002-12-04 arbetsgruppens förslag i sin helhet.

Arbetsgruppens förslag

Arbetsgruppens förslag, som bygger på propositionen, innebär i korthet följande:

Eftersom grunden för skadeståndsskyldigheten är oväsentlig omfattas bl.a. skador som har hänt i trafiken av den nya lagregeln. För att få rätt till ersättning skall den anhörige ha fått en personskada (psykiska besvär/psykisk chock). Den anhörige behöver dock normalt inte styrka att han fått psykiska besvär som är att hänföra till personskada. Man presumerar att de anhöriga under en akut sjuktid på ett år har sådana besvär att de är berättigade till ersättning för sveda och värk.

Ersättning för sveda och värk kan då – med hjälp av den sedvanliga hjälptabellen för sveda och värk – fastställas till avrundat 25 000 kr i 2002 och 2003 års värde. Uttryckt på ett annat sätt kan man säga att det vid dessa skador finns en presumerad akut sjuktid på ett år för vilken de skadelidande har rätt till ersättning för sveda och värk utan närmare utredning.

Om den anhörige yrkar ersättning med mer än 25 000 kr på den grunden att de psykiska besvären varit särskilt långvariga eller ovanligt omfattande i övrigt behövs sedvanlig bevisning i form av t.ex. läkarintyg eller sjukskrivning som visar att den akuta sjuktiden överstiger ett år. Finns sådan bevisning kan ytterligare ersättning lämnas – utöver de 25 000 kr – i enlighet med hjälptabellerna för sveda och värk.

Personskadan vid nära anhörigs död består

oftast av en psykisk chock eller andra psykiska besvär, som enligt vad som ovan redovisats ersätts under posten sveda och värk. Vanligt förekommande är också ersättning för smärre kostnader och inkomstförluster. Även övriga ersättningsposter enligt 5 kap. 1 § skadeståndslagen (lyte och men samt särskilda olägenheter) kan bli aktuella – i såväl schablonfallen som i övriga fall – även om det inte torde bli särskilt vanligt. Sedvanlig utredning och bevisning krävs i dessa fall.

I fall då flera nära anhöriga avlider finns det anledning att tro att den akuta sjuktiden kan bli längre än om endast en person avlider. En utredning om det psykiska lidandet är särskilt djupgående eller långvarigt behövs då för att kunna bestämma den akuta sjuktidens längd och därmed ersättningens storlek. Vid akuta sjuktider på mer än ett år lämnas sedvanlig ersättning utifrån hjälptabellerna för sveda och värk (1 100 kr per månad i 2002 och 2003 års värde) utöver ersättningen enligt schablonen.

Bara de personer som har stått den avlidne särskilt nära har enligt den nya lagregeln rätt till ersättning för psykiska besvär. I första hand tänker man då på make, registrerad partner, sambo, barn och föräldrar, som har haft hushållsgemenskap med den avlidne. I undantagsfall kan även andra personer komma i fråga för ersättning t.ex. syskon som inte har sammanbott med den döde (jfr NJA 2000 s. 521, ”Bua”-fallet). Denna gränsdragning är svår och här kommer sannolikt många frågor att uppkomma.

En annan fråga, som säkert kommer att ställa till en del problem i den praktiska skadehanteringen, är frågan om ersättning för sveda och värk kan lämnas samtidigt för ersättning för psykiska besvär till följd av nära anhörigs död och egen fysisk skada. Följande exempel belyser problemet:

Vid en bilolycka omkommer ett barn. Fadern, som är med vid olyckan, drabbas

förutom av en psykisk chock också av en egen personskada med en akut sjuktid på ett år. Modern, som inte var med vid olyckstillfallet, får ersättning enligt schablon med 25 000 kr. Fadern får också denna ersättning. Bör han därutöver få ersättning för sveda och värk för sin egen fysiska skada?

Arbetsgruppens förslag är att han bör få det med den motiveringen att ersättning för psykiska besvär till följd av nära anhörigs död kan betraktas som en särskild skadetyp inom ersättningsposten sveda och värk (jfr särskilda skadetyper inom ersättningsposten lyte och men).

För denna lösning talar också starka rättvise-skäl samt att de skadelidande inte skall komma i ett sämre läge i det nya systemet jämfört med det gamla systemet. Rådet godtog arbetsgruppens förslag. Fyra av de fem bolagsledamöterna i rådet svarade dock nej på den ovan ställda frågan i enlighet med den skiljaktiga mening som hade framförts av en minoritet i arbetsgruppen. Minoriteten i arbetsgruppen ansåg det inte möjligt att för samma akuttid ge dubbel ersättning för sveda och värk.

Anvisningar

I det av Trafikskadenämnden utgivna cirkuläret som bl.a. innehåller hjälptabellerna för sveda och värk finns under rubriken "Ersättning i särskilda fall" finns en anvisning om att ersättning för psykiska besvär till följd av nära anhörigs död normalt bör lämnas med ett schablonbelopp motsvarande ett års akut sjuktid.

Ärenden som rör ersättning för psykiska besvär till följd av nära anhörigs död bör behandlas i de efterlevandes egna personskadeärenden. I de allra flesta fall omfattas dessa ärenden inte av det s.k. obligatoriet.

Vad händer i framtiden?

Försäkringsbolagen och de olika nämnderna hoppas att Högsta domstolen inom den närmaste framtiden prövar mål som behandlar bl.a. ersättningens storlek, vilka (kretsen) som bör ha rätt till ersättningen och om rätt till ersättning för egen fysisk skada bör kunna lämnas utöver ersättning för psykiska besvär till följd av nära anhörigs död.